

Жанна Безп'ятчук

ФЕСТИВАЛЬ СКОРБОТНОГО КІНО

У березні цього року в Амстердамі вдев'яте проходив міжнародний кінофестиваль, організований міжнародною правозахисною організацією Amnesty International. На цьому не вельми масштабному, проте добре знаному й авторитетному в світі кінофорумі демонструється кіно, що прямо чи опосередковано розповідає про ті людські долі, життєві історії та соціальні явища, які можна інтерпретувати крізь призму концепції захисту прав людини, в яких легко ідентифікуються всі екзистенційні атрибути незахищеності й безправності: страждання, приниження, фізичне й духовне винищення. Абсолютна більшість ігрових та неігрових стрічок у рамках фестивальної програми, — це морально спресоване кіно. Кіно, що часом справляє моторошне враження, часом кидає виклик усталеній ліберально-капіталістичній парадигмі розвитку західної цивілізації, унаочнюючи її слабкості й виразки, часом розриває, шматує горизонти свідомості жителів благополучної частини світу, показуючи на екрані холод, голод і наглу смерть у сучасній дійсності.

Якось російський мистецтвознавець Віктор Лістов, порівнюючи два напрямки в кінодокументалістиці, започатковані Робертом Флаєрті та Дзигою Вертовим, розповів цікаву притчу. Поміж гір і лісів у хатині самотньо жив добрий серцем чоловік. І ось, святкуючи одного разу Різдво, коли надворі тріщав мороз і від холоду позамерзли всі шибки, він побачив у небі зграю птахів. Добрий чоловік уявив, як їм важко, холодно летіти в тому небі, й відчинив двері своєї хатини, закликаючи їх влетіти туди й погрітися. Але птахи не влетіли, бо просто не усвідомлювали наявності такої можливості, не бачили тих відчинених дверей. Вони полетіли далі. Аби допомогти тим обмерзлим птахам — чоловікові потрібно було самому навчитися літати, щоб бути ра-

зом із ними, щоб у піднебесному холоді вигукнути зрозумілий їм заклик. Ось так Віктор Лістов узагальнив, що є два типи документального кіно: кіно великого гуманізму стороннього спостерігача, який, сам не відаючи холоду, щиро співчуває тим, хто його вимушений зносити; та кіно того, хто летить із птахами, хто зазнає разом із ними всіх їхніх труднощів. Відбір стрічок для участі в цьому кінофорумі найперше здійснюється за тематичними критеріями, що відображено й у назві фестивалю — Фестиваль кіно, що має значення (Movies that Matter), тому естетична, мистецька вартість екранних кіноробіт опиняється автоматично на другому плані, хоча й у цій царині можна відзначити кілька цікавих тенденцій.

Ігрове кіно на Amnesty International Film Festival: кіно загостреної драматургії

Програма ігрового кіно пропонувала для перегляду доволі цікаву підбірку стрічок режисерів, різних за художньою манерою, культурними установками й географією творення. Хотілося б виокремити фільм іранського режисера Хаміда Рахмадіана «Денна перерва» (Day Break, Hamid Rahmadian, 2006). Його стрічка – це драматично загострена розповідь про іранця, засудженого до страти за незумисне вбивство свого начальника. За канонічним законодавством мусульманського Ірану на страті засудженого за вбивство мають бути присутніми найближчі родичі загиблого. Їм надається право вирішувати остаточну долю злочинця: або простити його й зберегти йому життя, або підтвердити смертний вирок. Таким чином, засуджений до страти ніколи не знає достеменно, що його чекає на пласі. У «Денній перерві» на екрані зображено страждання людини, чий день страти переноситься вже втретє, щоразу родичі загиблого не з'являються на страту, без чого остання ніяк не може відбутися. Іранський режисер напрочуд переконливо, проникливо зобразив внутрішній стан людини, для якої страждання балансування між смертю і життям стає нестерпною мукою. Хамід Рахмадіан використав у своєму фільмі прийом імітації документальності зйомок, коли суддя та лікар, що оглядає засуджених перед стратою, говорять на камеру, детально змальовуючи свої функції в загальному процесі. Це допомагає художнику вписати приватну історію його головного героя у ширший політичний і культурний контекст. У період очікування чергової дати страти в засудженого народжується дитина. Вона перетворюється на символ надії. Нарешті, настає день перенесеної страти, чоловіка ведуть коридором, двері за ним зачиняються – фільм закінчується...

На відкритті було показано кінострічку британського режисера Марка Мукдена «Тавро Каїна» (The Mark of Cain, Marc Munden, 2007). Цей ігровий фільм спирається на реальні факти тортур та катувань, вчинених британськими військовими щодо іракців під час військової компанії в Іраку. Кінорежисер зробив акцент у своїй стрічці на натуралістичному відтворенні задокументованих методів катувань, які однозначно є крайніми формами приниження людської гідності, знущанням над людським життям. Стрічка побудована навколо історії британського солдата, який проти власної волі бере участь у катуваннях, а потім нестерпно страждає і, зрештою, накладає на себе руки. Британська картина не така образна й пластична, як іранська «Денна перерва». Дуже цінною є її спроба критично переосмислити події в Іраку. У фільмі названо імена закатованих іракців: під час презентації фільму Марк Мукден наголошував, що традиційно безіменні та безликі жертви, узагальнені в цифрах сухих новинних повідомлень, в його кінороботі отримують імена – це є перший крок до переосмислення конфлікту й породжених ним проблем.

Фільм «Холлі» американського режисера Гуя Моша (Holly, Guy Moshe, 2006) зібрав на фестивалі особливо велику глядацьку аудиторію. Це зворушлива розповідь

про дванадцятирічну в'єтнамську дівчинку Холлі. Вона, попри дитячий вік, опинилася в борделі, куди її продали родичі, яким не під силу утримувати дитину вдома. Молодий американець, випадково зупинившись біля борделю, приголомшено споглядає відразливі реалії бордельного життя. З цього моменту розпочинається колізійна історія чистих, дружніх взаємин американського чоловіка та в'єтнамської дівчинки. Щире прагнення американця визволити Холлі з лабет бордельного бізнесу потрапляє в нерозривний зашморг, порочне коло бідності, злиднів, безкарності, корумпованості чиновників і поліції, всездозволеності й відсутності будь-яких фактичних альтернатив борделю для бідної, самотньої дитини.

Стрічка данського режисера Аннет Олесен «1:1» («1:1», Annette K. Olesen) – це екранна розповідь про драматичне переплетення долі дівчини-датчанки та хлопця турецького походження, чия родина емігрувала до Данії. У стрічці порушено одну з найактуальніших для всієї Західної Європи проблеми – співжиття автохтонних європейців та новоприбульців, емігрантів із Азії та Африки. На початку стрічки насильства зазнає датчанин, згодом виявляється, що брат головного героя не був до цього безпосередньо причетний, а ось наприкінці стрічки головного героя, турка, жорстоко б'ють датчани. Ось і рахунок – 1:1. Автори фільму провели копітку роботи над кольоровою та звуковою гамами фільму. Через штучно насичені, концентровані кольори й різкі звуки навколишнього світу режисерка зуміла передати напругу й надлом внутрішнього світу своїх героїв.

Спільна швейцарсько-німецька стрічка режисера Андреа Стака «Незаміжня пані» (Das Fräulein, Andrea Staka, 2006) розповідає про долю сербської жінки, що емігрувала до Німеччини й прожила там більшу частину свого життя. На початку фільму з'являється кадр з квітучою гілкою, яку відрізають від дерева. Відрізана від свого дерева гілка – промовиста метафора самотності, внутрішнього спорожніння, загубленості й безкровності існування, з якими неминуче стикається відірвана від свого коріння, свого народу й землі душа. Матеріальний добробут і комфорт не спроможні замінити втрачену повноту життя.

Інший міжнародний кінопроект – німецько-ірландсько-британська стрічка режисера Стіва Худсона «Справжня Північ» («True North», Steve Hudson, 2006) присвячено проблемі нелегальної еміграції з Китаю. Подорож у пошуках кращого життя в люку риболовецького судна для десятка китайців стає останньою. На початку фільму є блискуча символічна сцена: один із членів команди пропонує іншому перевезти на кораблі партію цигарок. Той, образившись, називає цигарки отрутою: йому шкода людей, тож він не погоджується. А ось переправити партію китайців – це зовсім інше, це якраз те, що треба. Парадоксально й абсурдно, але факт, художньо осмислений і піднесений до масштабів правдивого узагальнення.

Спеціальною нагородою Hivos Cinema Unlimited Award фестивалю відзначили роботу відомого іранського режисера Яфара Панахі «Офсайд» (Offside, Jafar Panahi, 2006). В Ірані жінкам суворо заборонено бути при-

сутніми на футбольних матчах. Фільм розповідає про відчайдушні спроби іранських дівчат, перевдягнувшись у чоловічий одяг, потрапити на матч футбольної збірної Ірану. Фільм явно орієнтований на західного глядача, за своєю образною палітрою та екранною пластикою він помітно поступається іншій іранській стрічці «Денна перерва». Але є більш доступним і зрозумілим масовому глядачеві.

Документальне кіно на Amnesty International Film Festival: документ, холод і політ

Фестиваль включав окрему програму документальних фільмів болісної, актуальної проблематики. Оцінюючи мистецьку вартість неігрових робіт режисерів переважно із Західної Європи та США, відзначу одну характерну особливість – абсолютне домінування репортажної естетики. І це помітили режисери зі Східної Європи й на найбільшому в світі міжнародному фестивалі документального кіно в Амстердамі (IDFA). Але перемогу все ж здобув фільм, автори якого вийшли за рамки репортажної естетики.

Тріумфатором фестивалю став дебютний документальний фільм англійського режисера Паула Тейлора «Ми разом» (We are together, Paul Taylor, 2006) про дітей, що виховуються в сиротинці на Півдні Африки, охопленої епідемією СНІДУ. Фільм отримав спеціальну нагороду VARA та MovieSquad ALLRights Award. Це зворушлива, захоплива розповідь про африканських дітей, чий батьки загинули від СНІДу. Проте загальний тонус фільму напрочуд життєствердний. Його посилює унікальне музичне тло: діти заснували хор, і впродовж усього фільму чуємо їхній спів. «Яким прекрасним є життя, яка чудова наша земля...», – співають діти. Автори сфокусували свою розповідь на долі дванадцятирічної дівчинки Сінділі.

І ще дві цікаві роботи було присвячено мешканцям Африки. Нідерландський режисер турецького походження Айбер Ергюн зняв фільм про бездітне молоде ефіопське подружжя «Бичок в обмін на дитину» (An Ox for a Baby, Ayber Ergin, 2006). У цієї історії щасливий кінець: чоловік продає бичка, щоб хвора жінка змогла поїхати на лікування до шпиталю, після чого вона народжує дитину.

Інша робота, зафільмована на африканському континенті американським режисером, – «Цілковита тиша: згвалтування в Конго» (The Greatest Silence: Rape in Congo, Lisa F. Jackson, 2006) Лізи Джексон. Це моторошний документ немислимого за своїми масштабами та жорстокістю насильства, яке чинять над жінками вояки різних збройних угруповань, задіяних у безкінечних громадянських міжусобицях. Переховуючись у лісах, бандити періодично нападають на села – і це стає безмежним жахіттям для жінок.

Документальний фільм американського режисера Александра Фухса «Діти війни» (Hijos de La Guerra, Alexandre Fuchs, 2006) присвячений такому соціальному феномену в Латинській Америці, як гангстери. Автори фільму подають передісторію, контекст та комплексну характеристику феномену.

«Новорічна дитина» американської режисерки камбоджійського походження Сочеати Поеув (New Year

Baby, Socheata Poeuv, 2006) – фільм автобіографічний. Авторка виросла й живе в США, вона повертається разом із батьками на історичну батьківщину, до Камбоджі, щоб дізнатися правду про страшну трагедію геноциду в Камбоджі, вчиненого режимом Пол Пота в 70-х роках. Але фільм випромінює оптимізм і віру в майбутнє, що їх символізують веселі обличчя молодих камбоджійців, які народилися вже після геноциду.

На фестивалі було показано також документальний фільм німецько-американського виробництва режисерів Петра Епперлайна та Міхаела Тукера «В'язень, або Як я планував вбити Тоні Блера» (The Prisoner or: How I planned to kill Tony Blair; Petra Epperlein, Michael Tucker, 2006). У вересні 2003 американські солдати арештували іракського журналіста Юніса Кхатаера (Yunis Khatayer), йому та його братам висунули звинувачення в підготовці замаху на чинного британського прем'єра. Через дев'ять місяців слідство визнало свою помилку, й журналіста відпустили на свободу. Але те, чим були сповнені ті дев'ять місяців, не так легко забути: Юніс Кхатаер описує тортури, побої, тиск на нього з метою зізнання, приниження, заподіяні американськими та британськими військовими та слідчими. Розповідь героя мимоволі викликала асоціації з «Садом Гетсиманським» Івана Багряного. Для реставрації тих подій автори використали кадри з карикатурними малюнками, які прикро дисонують із загальним настроєм стрічки.

Документальна стрічка ізраїльського режисера Шаї Кармеллі Поллака «Більїн – моя любов» (BILIN my Love; Shai Carmelli Pollak, 2006) розповідає про боротьбу палестинців за свою землю, за право мирно на ній жити. Стіну, що має розмежувати палестинські поселення та територію Ізраїлю, планують побудувати на місці оливкових садів арабського селища Більїн. Селяни змушені корчувати свої оливкові дерева, посаджені ще прадідами. Вони не піддаються тиску ізраїльських військових і починають мирні акції протесту. У стрічці бачимо унікальні кадри того, як військові розганяли ці демонстрації.

Найближчою за змістом та ціннісними імперативами для українського глядача виявилася стрічка польського кінорежисера Мирослава Дембінського «Урок білоруської» (A Lesson of Belorussian; Mirosław Dembinski, 2006), в якій йдеться про події в Мінську в березні минулого року під час президентських виборів. Підпільна білоруськомовна гімназія, створена на початку 90-х нині ув'язненим вчителем, видається життєдайною оазою на тлі всеохопного зросійщення, всюдисущого контролю грізних тіточок і дядечків, які щораз виринають, коли герої фільму чинять щось самовільне, не за інструкцією, не за наказом. Але урок білоруської, як вірять герої та автори фільму, буде продовжено. Стрічка виграла Movie Squad Award на Міжнародному фестивалі документального кіно в Амстердамі в 2006 році.

Кінофестиваль Amnesty International нагадує Книгу скорботних пісень. Передовсім це кіно великого гуманізму, виплеканого в тиші теплої хатини, кіно, що утверджує вічні загальнолюдські цінності. Однак часом цьому кіно бракує вільного, високо лету в піднебессі, бракує образності, мистецького фонтанування.

Амстердам.